

КАРПУШИН С. Ю.,

здобувач

кафедри кримінального процесу

(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.132

**ПРОВЕДЕННЯ ОДНОЧАСНОГО ДОПИТУ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Стаття присвячена аналізу теоретичних підходів і кримінального процесуального законодавства щодо врегулювання проведення одночасного допиту. Доведено, що одночасний допит, як і будь-яка інші слідча (розшукова) дія, покликаний вирішувати загальні завдання доказування, виконуючи водночас і спеціальні завдання за особливої організації й тактики. Виділено особливості одночасного допиту, його безпосередні завдання. Досліджено підстави та процесуальний порядок проведення одночасного допиту відповідно до чинного кримінального процесуального закону, унесено пропозиції щодо його вдосконалення.

Ключові слова: досудове розслідування, слідчі (розшукові) дії, види допиту, одночасний допит, тактика одночасного допиту.

Статья посвящена анализу теоретических подходов и уголовного процессуального законодательства по урегулированию проведения одновременного допроса. Установлено, что одновременный допрос, как и любое другое следственное (розыскное) действие, призван решать общие задачи доказывания, выполняя в то же время и специальные задачи в условиях особой организации и тактики. Выделены особенности одновременного допроса, его непосредственные задачи. Исследованы основания и процессуальный порядок проведения одновременного допроса в соответствии с действующим уголовным процессуальным законодательством, внесены предложения по его совершенствованию.

Ключевые слова: досудебное расследование, следственные (розыскные) действия, виды допроса, одновременный допрос, тактика одновременного допроса.

The article is devoted to the analysis of theoretical approaches and the criminal procedural legislation on settlement of carrying out simultaneous interrogation. It is established that simultaneous interrogation, as well as any other investigative (search) action, is urged to solve the general problems of proof, carrying out at the same time, and special tasks in the conditions of the special organization and tactics. Features of simultaneous interrogation, its direct tasks are marked out. The bases and a procedural order of carrying out simultaneous interrogation according to the existing criminal procedural legislation are investigated, offers on its improvement are made.

Key words: pre-judicial investigation, investigative (search) actions, types of interrogation, simultaneous interrogation, tactics of simultaneous interrogation.

Вступ. Виконання завдань кримінального провадження відбувається в правових умовах, визначених кримінальним процесуальним законодавством. При цьому пошук та нормативне закріплення ефективних і адекватних характеру й рівню злочинності процесуальних засобів захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування, зокрема, за умови охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження є одним із напрямів державної політики в боротьбі зі злочинністю.

Ефективність кримінальної процесуальної діяльності, успішність виконання завдань кримінального провадження багато в чому визначаються якістю законодавчої регламентації та практики використання передбачених законом процесуальних дій, спрямованих на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, тобто слідчих (розшукових) дій, до яких належить і допит.

Не протиставляючи допит іншим слідчим (розшуковим) діям і виходячи із того, що досягти повноти й об'єктивності розслідування можливо лише з використанням усієї сукупності слідчих (розшукових) дій, усе ж таки можна стверджувати, що без кваліфікованого проведення допитів неможливо забезпечити успіх розслідування, установлення всіх обставин, що мають значення для кримінального провадження. Не випадково проблеми ефективності допитів і використання їх результатів у доказуванні є одними із найбільш важливих у діяльності органів досудового розслідування, а по тому, наскільки добре слідчий оволодів майстерністю допиту, можна зробити висновок про його професійність.

Допит є найпоширенішою слідчою (розшуковою) дією, що на перший погляд видається занадто простою, однак насправді її кваліфіковане проведення вимагає не тільки знання закону і його творчого застосування, а й певного життєвого досвіду, уміння обирати різні методи спілкування та впливу на особистість з урахуванням її індивідуально-вікових особливостей.

Аналіз чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) доводить, що в ньому здійснена спроба акумулювати більшість прогресивних досягнень кримінально-процесуальної науки, реалізувати позитивний досвід інших країн. Не став винятком у цьому й інститут слідчих (розшукових) дій, який зазнав чимало змін. Так, серед іншого, на заміну очній ставці (що визначалась КПК України 1960 р. як окрема слідча дія), уведено різновид допиту – одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб.

Доводиться констатувати, що на сьогодні, незважаючи на високу інформативність і оперативність отримання інформації, проведення цієї слідчої (розшукової) дії не є популярним та результативним. З одного боку, це можна пояснити складністю її підготовки й проведення, а з іншого – недостатньо чіткою законодавчою регламентацією, браком знань і професійних комунікативних умінь слідчого, ставленням до мети її проведення виключно як до закріплення раніше наданих показань [1, с. 548–549].

Викладене свідчить про недостатність наукового дослідження відповідних питань, як у теоретичній, так і практичній площині, що вимагає їх більш глибокого аналізу та вивчення.

Незважаючи на достатньо широке дослідження питань проведення слідчих дій, хоча й відповідно до КПК України 1960 р., більшість із них не тільки не втратили свої актуальності, а й навпаки, набули в сучасних умовах якісного нового змісту, а тому вимагають свого вирішення. Не можна не відмітити той факт, що більшість монографічних, дисертаційних досліджень проблем проведення слідчих (розшукових) дій, відповідно, виконані на основі норм кримінально-процесуального законодавства, що на цей час утратило чинність. Свої роботи цим питанням у різні роки присвятили С.А. Альперт, А.Я. Дубинський, Ю.М. Грошевий, М.М. Михеєнко, В.Т. Маляренко, В.М. Тертишник, В.М. Хотинець, Є.Д. Лук'яничков, Л.Д. Удалова, Ю.М. Черноус та багато інших. На основі норм чинного КПК України розглянуто різні аспекти проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема в роботах М.В. Багрія, О.І. Котюка, С.С. Ключуряка, В.В. Луцика й ін. Водночас частина питань, зокрема й тих, що стосуються проведення допиту, зокрема й одночасного допиту, залишаються такими, що потребують нового наукового дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз теоретичних підходів і кримінального процесуального законодавства щодо врегулювання проведення одночасного допиту.

Результати дослідження. Насамперед варто зазначити, що одночасний допит – це особливий різновид допиту, що полягає в допитуванні по черзі в присутності один одного, двох чи більше вже допитаних за одними й тими самими обставинами кримінального провадження осіб з числа свідків, потерпілих, підозрюваних, їх аналізі й безперервному порівнянню (зіставленню) для з'ясування причин розбіжностей у цих показаннях.

Одночасний допит, як і будь-яка інша слідча (розшукова) дія, покликаний вирішувати загальні завдання доказування, виконуючи водночас і спеціальні завдання за особливої організації й тактики.

Відповідно, завданнями одночасного допиту потрібно вважати такі: з'ясування причин розбіжностей у показаннях раніше допитаних осіб та їх усунення; викриття одного із допитаних в умисному або помилковому наданні неправдивих показань; посилення тактико-психологічного впливу на несумлінного учасника слідчої (розшукової) дії з метою схилення його до давання правдивих показань; зміцнення вольових якостей і позиції сумлінного учасника (учасників) одночасного допиту; виявлення й установлення нових обставин розслідуваної події; додаткова перевірка та закріплення показань свідків, потерпілих, підозрюваних; мінімізація тактичних ризиків, які полягають в унеможливленні неправомірного психологічного впливу на учасника (учасників), зміни показань добросовісних (правдивих) учасників, розголошення таємниці слідства тощо.

Зіставлення й порівняння кримінальних процесуальних норм про порядок проведення допиту загалом і порядок проведення одночасного допиту зокрема дає підстави для виділення таких особливостей одночасного допиту:

1. Метою інших видів допиту є отримання показань від особи про відомі їй обставини події, мета ж одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб – з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях.

2. Предмет допиту значно ширший за предмет одночасного допиту: якщо предметом допиту є будь-які обставини, що мають значення для кримінального провадження, то предметом одночасного допиту є конкретні обставини, про які учасники одночасного допиту дали суперечливі показання на попередніх допитах і які стосуються зазвичай лише частки інформації про злочин, що отримана під час допиту від чітко окресленої законом категорії учасників кримінального провадження (свідків, потерпілих, підозрюваних).

3. Одночасний допит є слідчою (розшуковою) дією, завжди спрямованою на перевірку вже отриманих доказів, що водночас не виключає можливості отримання нових доказів під час її проведення.

4. Організація одночасного допиту значно відрізняється від організації допиту і є більш складною, оскільки активними учасниками цього виду допиту є водночас дві та більше раніше допитані особи.

5. Одночасний допит має свою тактичну своєрідність: під час його проведення застосовуються тактичні прийоми психологічного впливу, які найкраще відповідають принципам психологічної конфронтації і притаманні саме одночасному допиту.

6. У психологічному аспекті одночасний допит також відрізняється від інших слідчих (розшукових) дій, адже він є одним із найпотужніших засобів психологічного впливу його учасників (безпосередніх учасників одночасного допиту, їх представників, законних представників, захисників, допоміжних учасників – педагогів, перекладачів та ін.) один на одного. Ці взаємні впливи пов'язують слідчого, прокурора й осіб, які беруть участь в одночасному допиті, у єдину систему інформаційної та психологічної взаємодії, і роль слідчого, прокурора полягає в управлінні й контролі за функціонуванням цієї системи.

Процесуальний порядок проведення одночасного допиту регламентований у ч. 9 ст. 224 КПК України. Зважаючи на те, що одночасний допит, як і будь-яка слідча (розшукова) дія, має проводитись з урахуванням загальних вимог до проведення слідчих (розшукових) дій (ст. 223 КПК України), одним із визначальних питань у нормативній регламентації одночасного допиту є підстави його проведення.

Відповідно до ч. 2 ст. 223 КПК України, підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети, метою ж одночасного допиту, згідно з ч. 9 ст. 224 КПК України, є з'ясування причин розбіжностей у показаннях двох чи більше вже допитаних осіб. Отже, підставами для проведення одночасного допиту є наявність достатніх відомостей, що вказують на необхідність і можливість з'ясування причин розбіжностей у показаннях двох чи більше вже допитаних осіб.

Незважаючи на те, що ні чинний КПК України, ні КПК України 1960 р., що діяв до нього й регулював проведення очної ставки, не містять вказівки на те, що виявлені в показаннях розбіжності мають бути істотними, вважаємо, що необхідність з'ясування причин розбіжностей зумовлюється саме істотністю останніх. За відсутності істотності розбіжностей проведення одночасний допит матиме формальний характер.

Задля усунення такого невинного процесуального спрощення, а також спонукання слідчих, прокурорів до проведення одночасного допиту з урахуванням його принципових відмінностей процесуального, тактичного, психологічного характеру від допиту, пропонуємо викласти перше речення абз. 1 ч. 9 ст. 224 КПК України у такій редакції: «Слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин істотних розбіжностей у їхніх показаннях».

Питання про істотність розбіжностей у показаннях повинен вирішувати слідчий, прокурор, які наділені правом проведення одночасного допиту, шляхом зіставлення отриманих показань з іншими доказами. На нашу думку, розбіжності є істотними тоді, коли вони, по-перше, місять взаємовиключні відомості про одні й ті самі обставини, а по-друге, самі ці обставини є такими, що підлягають доказуванню й мають значення для кримінального провадження.

Причинами розбіжностей у показаннях можуть бути такі:

1) сумлінна омана. У цьому випадку головне завдання слідчого, прокурора – ліквідувати цю оману на одночасному допиті, а не поглиблювати її;

2) завідомо неправдиві показання, у тому числі й самообмова одного або кількох учасників одночасного допиту. У цьому випадку слідчому, прокурору необхідно насамперед зрозуміти мотиви завідомо неправдивих показань, а вони можуть бути найрізноманітнішими: прагнення уникнути кримінальної відповідальності або пом'якшити її, небажання видавати співучасників, родинні почуття, страх помсти, підкуп, сором, хибне розуміння солідарності, дружби тощо;

3) суперечності, пов'язані із колишнім злочинним досвідом допитуваного. Слідчому, прокурору в цьому випадку потрібно детально вивчити попередні кримінальні провадження й оперативні матеріали для встановлення причини розбіжностей;

4) неприязні стосунки між учасниками одночасного допиту. У цьому випадку конфлікт на одночасному допиті є продовженням конфліктної ситуації в житті, а тому до прийняття рішення про проведення одночасного допиту за таких обставин варто підходити дуже обережно і при цьому глибоко вивчити конфлікт і його причини;

5) відмінні рольові позиції учасників одночасного допиту в події, що є предметом розслідування, а також різний соціальний та інший статус у житті (керівник – підлеглий, багатий – бідний, водій – пішохід тощо);

6) відмінності в темпераменті або психофізіологічному стані того чи іншого допитуваного.

Варто звернути увагу на те, що закон не зобов'язує слідчого, прокурора проводити одночасний допит раніше допитаних осіб, навіть за наявності істотних розбіжностей у їхніх показаннях.

Так, ухвалою від 11 червня 2015 р. слідчий суддя Галицького районного суду м. Львова відмовив у задоволенні скарги М. на рішення слідчого про відмову в задоволенні клопотання про проведення одночасного допиту підозрюваного та свідків. Своє рішення слідчий суддя обґрунтував, зокрема, й тим, що такий допит є правом, а не обов'язком слідчого [2].

Необхідність і доцільність проведення одночасного допиту мають установлюватись слідчим, прокурором у кожному конкретному випадку, виходячи із фактичних обставин кримінального провадження, доказової важливості обставин, з приводу яких у показаннях раніше допитаних осіб виявлені істотні розбіжності, можливості перевірки цих обставин іншими способами, особистісних характеристик осіб, яких планується одночасно допитати, у тому числі їх взаємин, тощо. У цьому питанні слідчим, прокурором мають бути зважені всі «за» і «проти», оскільки в деяких випадках проведення одночасного допиту, особливо більше ніж двох осіб, може бути даремним, а інколи й шкідливим.

Тривалий час у процесуальній і криміналістичній літературі вказувалося на необхідність особливої обережності в проведенні одночасного допиту (очної ставки) з участю неповнолітніх. Це пояснюється їхніми особливими емоційними переваженнями у зв'язку

з участю у проведенні слідчої (розшукової) дії, підвищеним навіюванням, можливістю негативного впливу на них з боку дорослих учасників слідчої (розшукової) дії, що в результаті може призвести до недостовірності показань неповнолітніх [3, с. 19–20; 4, с. 43].

У слідчій практиці зустрічались випадки, описані й у спеціальній літературі, коли неповнолітні учасники одночасного допиту (очної ставки), підпадаючи під вплив дорослого, як правило, підозрюваного, відчуваючи страх, змінювали показання, надані й узагалі відмовлялись давати показання або давали неправдиві показання.

Очевидно керуючись саме цими обставинами як мотивами, законодавець заборонив проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом із підозрюваним для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, а також щодо злочинів, учинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування (абз. 4 ч. 9 ст. 224 КПК України).

Разом із тим вважаємо, що проведення чи не проведення одночасного допиту, навіть у таких випадках, за своєю природою є тактичним, а не процесуальним (правовим) рішенням слідчого, прокурора, а тому обмежувати доказові можливості останніх у такий спосіб (на рівні закону) не варто, у зв'язку з чим абз. 4 ч. 9 ст. 224 КПК України потрібно виключити.

У спеціальній літературі також указується на необхідність обережного підходу до проведення одночасного допиту (очної ставки) у випадках, коли про це заявляє клопотання учасники (або їхні представники), які, на думку слідчого (прокурора), дали неправдиві показання. Частіше за все такі клопотання заявляють для того, щоб спробувати під час одночасного допиту схилити учасника, який дав правдиві показання, до того, щоб він відмовився від своїх показань або змінив їх, що нерідко вдається через незадовільну підготовку до проведення цієї слідчої (розшукової) дії, недосвідченість слідчого тощо [5, с. 335].

Водночас, як відомо, про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання має виноситись умотивована постанова із наведенням підстав, мотивів прийняття постанови, їх обґрунтування (ч. 5 ст. 110, ч. 2 ст. 220 КПК України). Формальна відмова і задоволенні клопотання, у тому числі про проведення одночасного допиту, може бути оскаржена й скасована.

Так, ухвалою від 26 червня 2015 р. Жовтневий районний суд м. Дніпропетровська скаргу на постанову прокуратури Дніпропетровської області від 20 травня 2015 р. про відмову в задоволенні клопотання про одночасний допит свідків задовольнив, а постанову прокуратури Дніпропетровської області від 20 травня 2015 р. про відмову в задоволенні клопотання про одночасний допит свідків – скасував як таку, що має спірний характер і не відповідає вимогам закону [6].

На початку одночасного допиту встановлюється, чи знають викликані особи одна одну й у яких стосунках вони перебувають між собою. Свідки попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілі – за давання завідомо неправдивих показань (абз. 1 ч. 9 ст. 224 КПК України). Учасникам одночасного допиту також мають бути роз'яснені їх права на допиті й порядок проведення допиту.

Після виконання цих дій слідчий (прокурор) переходить до безпосереднього проведення одночасного допиту. Викликаним особам по черзі пропонується дати показання про ті обставини кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит. Зазвичай першому пропонується дати показання тому учасникові, який, на думку слідчого (прокурора), на попередньому допиті дав правдиві показання. Така тактика дій слідчого (прокурора) є виправданою у випадках, коли він не впевнений у психологічній стійкості такої особи, допускає можливість зміни нею показань під впливом іншого учасника (інших учасників) одночасного допиту.

Після давання показань слідчим, прокурором можуть бути поставлені запитання кожному з учасників одночасного допиту. Особи, які беруть участь у допиті, їхні захисники чи представники також мають право ставити одна одній запитання, що стосуються предмета допиту, з дозволу слідчого, прокурора, про що робляться відмітки у протоколі одночасного допиту.

Під час одночасного допиту слідчий, прокурор можуть пред'являти речові докази, документи, оголошувати показання, надані учасниками одночасного допиту на попередніх допитах, але лише після давання ними показань (або відмови від давання показань), що фіксується у протоколі одночасного допиту.

У протоколі одночасного допиту, як правило, показання викладаються в тій послідовності, у якій вони давались. Кожен учасник допиту підписує свої показання, кожному сторінку протоколу і протокол загалом.

Висновки. На завершення потрібно зазначити, що одночасний допит є однією з найбільш складних за організацією і тактикою проведення слідчих (розшукових) дій. Разом з тим у багатьох складних ситуаціях, коли існує брак доказів, наявні суперечності в системі доказів, проведення одночасного допиту може стати переломним моментом у розслідуванні. Саме тому одночасний допит посідає одне з ключових місць серед засобів усунення протидії розслідуванню у формі давання неправдивих показань і розбіжностей у показаннях раніше допитаних осіб, що виникли внаслідок надання неправдивої інформації, або помилок у сприйнятті та розумінні подій допитаною особою (потерпілим, свідком, підозрюваним). Ефективності проведення одночасного допиту сприятиме його належна підготовка, уміле використання слідчим, прокурором відповідних тактичних прийомів, урахування соціально-психологічних характеристик допитуваних осіб.

Список використаних джерел:

1. Чаплинська Ю.А. Одночасний допит двох раніше допитаних осіб (організаційний аспект) / Ю.А. Чаплинська // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 548–555.
2. Ухвала слідчого судді Галицького районного суду м. Львова від 11 червня 2015 року у справі № 461/6430/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45508751>.
3. Комарков В.С. Психологические особенности очной ставки : [лекция] / В.С. Комарков. – Х. : ХІОІ, 1976. – 28 с.
4. Любичев С.Г. Этические основы следственной тактики / С. Г. Любичев. – М. : Юрид. лит., 1980. – 96 с.
5. Руководство для следователей / под ред. Н.А. Селиванова, В.А. Снеткова. – М. : Инфра-М, 1998. – 732 с.
6. Ухвала слідчого судді Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 26 червня 2015 року у справі № №201/10504/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45998353>.

